

HODNOTY, NEBO ILUZE? ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ V TĚŽKÝCH DOBÁCH

Cliff Hague

Hledej pravdu, mluv pravdu, braň pravdu, žij v pravdě. Při své prezentaci na závěrečném zasedání výročního kongresu Asociace evropských škol urbanismu – plánování (Association of European Schools of Planning – AESOP) jsem se chopil tradičních českých ideálů a pokusil se jejich pomocí formulovat několik sdělení praktikům územního plánování i těm, kteří územní plánování vyučují. Na úvod kongresu nám Karel Maier připomněl, jak vysokou hodnotu přikládal český kněz a filozof Jan Hus pravdě. Hus nabádal, abychom hledali pravdu, mluvili pravdu a bránili pravdu. Husův vliv se zračí i v titulu sbírky esejů Václava Havla „Havel and Living in Truth.“¹⁾ Jsou to vysoké ideály, kterým není snadno dosáhnout. V naší éře je pravda chápána spíše jako relativní než absolutní, tudíž nám může být zapotřebí nahlížet na pravdu různě.

Regionální politika Evropské unie a absurdní divadlo

Dramatik Havel patřil mezi autory žánru absurdního divadla. Za těžkých časů nás život v pravdě nutí zadávat si s absurditou. Pokud je životní úroveň Řeků přisouzena další redukce, je unijní smlouva o územní soudržnosti pravdou, která se mluví, absurdním způsobem života s nepravdou, nebo jen vtípem, který má ošálit prostřáčky?

Pakt o stabilitě a růstu Evropské unie se projevil nestabilitou a záporným růstem. Lucembursko stojí v čele Evropské unie, přitom operuje jako daňový ráj, který umožňuje firmám vyhábat se platbě ferozových příspěvků na udržení základních veřejných služeb v ostat-

ních částech Evropy. Tato politika a takové praktiky válčují solidaritu a demokracii. Pro nás, kteří se zabýváme územním plánováním, je to podstatný fakt, neboť na těchto hodnotách stál dosud náš obor. Byly to jen iluze?

Dalším definičním cílem evropského územního plánování je územní koordinace investic do infrastruktury. Podobně jsou jím snahy o inkluzivitu a ekologickou udržitelnost území. Jsou tyto cíle vůbec ještě důvěryhodné v době, kdy se demuluje evropský sociální model? Kdysi existovaly státy sociálních jistot, dnes dávají státy přednost jistotám velkých firem.

Do této revoluce vstupuje územní rozměr. Aglomerační ekonomiky stahují soukromé investice do nejdůležitějších urbánních oblastí, především hlavních měst. I vlády zvýšenou měrou investují do těchto úspěšných lokalit, aby oživily nefunkční jevy hospodaření aglomerace a podržely tamější konkurenceschopnost.

Politika utahování opasků nevede k rovnosti regionů a obnově pracovních příležitostí, nýbrž vysává peníze z kapes nejméně majetných lidí a omezuje všeobecné veřejné služby. Představuje finanční přesuny, které působí neblaze na menší sídla a periferní oblasti a urychlují odchod mladých a schopných lidí z těchto regionů.

Hodnoty, nebo iluze?

Jedna z postav Kunderova Žertu poznamenává: „Znevážená hodnota a demaskovaná iluze mají totiž stejně zubožená těla, jsou si podobné a není nic lehčího, než je zaměnit.“²⁾ Tématem tohoto kongresu byla nejasná odpovědnost zato, co se děje s městy, vesnicemi a krajinou. Zánik modelu plánování, který vycházel z principu sociálního státu, nás ponechává v nejistotě o tom, k čemu je plánování dobré, a má-li vůbec nějaký smysl. Dochází dnes k degradaci hodnot plánování, nebo nás nová evropská politická ekonomie jen zbavuje iluzí?

Proč územní plánování tolik slibuje a tak málo přináší?

Moje kapitola v knize *Encounters in Planning Thought*³⁾ hledá odpověď na otázku, proč plánování tolik slibuje a tak málo přináší. Vstoupil jsem do praxe svého oboru v šedesátých letech minulého století s jistým smyslem pro idealismus. Chápal jsem urbanismus jako způsob, jak přestavět města, utvářet prostor pro lepší bydlení a poskytovat pracujícím lidem lepší životní podmínky v rámci sociálního státu. Bylo to působení ve prospěch regionálního hospodářského rozvoje a vyrovnanosti a byl to i hlavní proud ve velké části Evropy šedesátých let.

Uplynulo sto let moderního územního plánování, ale prohlubují se rozdíly životních podmínek v rámci jednotlivých měst i mezi nimi. V Evropě máme zanikající města, lidi bez domova a regiony ponechané záhubě. Na světě žije přes miliardu lidí ve slumech.

Kde nastává odklon těchto pravd od iluzí a jak mají tyto pravdy formovat praxi našeho oboru? Co dělat, chceme-li zůstat věrni svým hodnotám? Potřebujeme transformativní praktiky územního plánování. Během své profesní dráhy jsem takové praktiky vyhledával a prosazoval. Zároveň jsem vnímal, na co narážejí, a jak se s nimi lidé vyrovnávají.

Vzdělávání v územním plánování

V Británii šedesátých a sedmdesátých let vzdělávání podceňovalo výzkum, především výzkum kritický. Projektová výuka na školách reprodukovala technokratickou praxi shora. Pokud se student proti tomu vyslovil, riskoval, že bude z kurzu vykázan pro nedostatek „profesního“ přístupu. Jako škola územního plánování, která se snažila podkopávat tuto ortodoxii a umožnit studentům kritický pohled, jsme riskovali odebrání akreditace RTPI⁴⁾ a zrušení vedením univerzity.

1) Václav Havel a život v pravdě – pod tímto názvem vyšel v roce 1986 anglický překlad vybraných Havlových textů.

2) KUNDERA, Milan. Žert. První vydání. Praha: Československý spisovatel 1967. Edice Žatva. 296 s.

3) Encounters in Planning Thought: 16 Autobiographical Essays from Key Thinkers in Planning.

4) Royal Town Planning Institute (RTPI) – britská profesní komora urbanistů – plánovačů.

ESPON – Mapové vyjádření vize otevřené a polycentrické Evropy 2050

Za dlouhou dobu, která mezitím uplynula, doznalo vzdělávání v našem oboru mohutné proměny. Avšak umožňují byznys, kterým je vzdělávání v územním plánování dnes, transformativní praktiky? Jsou studenti jen spotřebiteli, nebo mají podněty k tomu, aby navazovali nové vztahy jak mezi sebou, tak k vlastnímu učení a svému oboru? Prohání na některé evropské škole územního plánování mezioborový projekt podobný práci s rezidenty v neformálním prostředí na téma zkvalitnění života ve slumech, jako je tomu na jedné škole v Jihoafrické republice, kterou znám?

Profesní organizace

S kolegy jsem v sedmdesátých letech založil sdružení Radical Institute Group, kterému se podařilo dosáhnout několika podstatných změn. Jsou

naše dnešní profesní sdružení ochotna žít v pravdě? Jistě se jim daří organizovat nároky na to, co může územní plánování přinášet dobrého. Ale pokud se zároveň nestavějí proti diktátu, kterým územní plánování škodí, utvářejí iluzi a našimi hodnotami nežijí.

Praxe územního plánování

Koncem šedesátých let jsem působil jako plánovací pracovník při městské radě v Glasgow a zevnitř poznal mašinerii přestavby měst. Byla byrokratická, defenzivní, netečná k aktuálním problémům. Kdo se jí pokusil vzepřít, neměl šanci se posunout dál.

Dnešní plánovači v obecních a městských radách mají moc mnohem omezenější. Politika úspor vystavuje instituce veřejného plánování averzi lidí.

Očesává odbornost a schopnosti. Odpovědnosti jsou pod jejím vlivem nejisté – nejen náhodně nebo namátkou, ale jako součást procesu přesouvání zdrojů od příjmu ke kapitálu.

Při nedostatečných investicích do inovace veřejného sektoru (pomineme-li obory jako účetnictví nebo informační technologie) se nízkonákladové iniciativy stávají hlavním zdrojem protisměrné rétoriky. Přechodné využití, jednorázové akce „pop-ups“ a laboratoře urbánního učení jsou potenciálními přístupy a jako takové představují výzkumný materiál, ale i ty s sebou nesou iluze, mohou být elitářské a urychlovat gentrifikaci.

Obhájcovské plánování ve službách znevýhodněných skupin obyvatel („advocacy planning“) a vzbouřenecký urbanismus

Po dobu patnácti let jsem se podílel na advocacy planning v rámci veřejného programu bydlení v Edinburghu. Naše snahy o tvorbu nových forem participační správy narazily na škrty veřejných výdajů, které spustil Mezinárodní měnový fond. Geografa Erika Swyngedouwa⁵⁾ při úvodním proslovu zaujaly zmínky o městských vzpouřách. Je ovšem zapotřebí podrobněji zkoumat urbánní dimenze a praktické dopady různých akcí, které oslavuje. Pouliční bouře nejsou ničím novým v Británii ani USA a dnes nejsou vzácné ani na evropském kontinentě.

Chceme-li oživovat rovnostářství, potřebujeme zvládat jeho vnitřní rozpory. Badatelé ze střední a východní Evropy, jako jsou Iván Tosics a István Széllény, čerpají z cenných zkušeností. Kritika je na místě, ale nestačí. Je zapotřebí propojit kritický výzkum s praxí.

Během posledních dvaceti let jsem namnoze pracoval na mezinárodní úrovni. Práce ve mně budila potřebu přesvědčovat zástupce vlád a mezinárodních institucí o tom, že není udržitelného rozvoje bez udržitelné urbanizace a není udržitelná urbanizace bez plánování nakloněného nemajetným lidem.

5) Profesor geografie na University of Manchester.

Určitý pokrok v tomto směru jsme učinili. Hodláme se prostřednictvím stanoveného cíle udržitelného rozvoje OSN zasazovat o to, aby sídla byla „bezpečnými, inkluzivními, odolnými a udržitelnými“ místy. Učme tomu i studenty a snažme se, aby se toho držela vláda.

Cesty územního plánování v těžkých dobách

Hledej pravdu – provádějte výzkum tak, aby bylo zřejmé, co je pod povrchem. Neříkejte nám jen, co dělají

loutky, hledejte lidi, kteří loutky vedou. Mluv pravdu – nepřipravujte studenty jen na to, jaká praxe je. Připravujte je na to, jak praxi zpochybňovat i řídit. Braň pravdu – i kdyby to znamenalo distancovat se od věcí, které územní plánovači a jejich instituce dělají ve jménu „promyšleného, udržitelného a inkluzivního růstu“. Prožívej pravdu – tím, jak pracujete se svými studenty, kolegy, lidmi z dalších oborů a disciplín, členy této evropské sítě. Čiňte tak v globální solidaritě s lidmi chudými a přehlíženými. Pamatujte na Havlovu představu o moci bezmocných.

Avšak mluvíte-li pravdu, mějte na paměti, že se můžete mýlit. Bráňte-li pravdu, uznávejte právo druhých na nesusouhlas. Prožíváte-li pravdu, nezapomínejte, jak privilegováni jste, když je výuka, výzkum lokalit a územní plánování vašim výdělkem, berte přitom v potaz humor a absurditu, ale vězte, že o tuto práci můžete přijít.

*Cliff Hague
emeritní profesor
Heriot-Watt University v Edinburghu
Velká Británie*